

Краят на парите

Дейвид Уолман

Парите не са предмет от значение. Може би за малкото щастливци. Но, разбира се, те са предмет – който може да се скъса, подпали, да се износи. Те са също предмет на разследване, стремеж, разкаяние, възхита, презрение, любопитство, фикс идея и почти на всяко друго чувство, което можем да си представим. Парите имат и различни форми: кредитни и дебитни карти, чекове, парични ордери, лотарийни билети, ваучери за подарък, Дисни долари, нули и единици на далечни сървъри и поне засега, правоъгълни ивици хартия и кръгли монети, които икономистите наричат материални образи на суверенните валути и които всички останали наричаме пари в брой.

Знаем, че хората са готови да убиват за пари в брой, но това, което чувах, ме наведе на мисълта да мисля, че могат да убият и за да ги запазят. Това ме накара да се замисля какво са всъщност парите в брой? Простият отговор е малки метални дискчета и ивици хартия, украсени с портретите на починали бели мъже и тайни послания. Но какво е тяхното място в нашата икономика, в нашата култура, в нашето мислене? Можем ли да минем без тях? Трябва ли да минем без тях?

Въпреки че предсказанията за края на парите в брой са стари колкото кредитните карти, има тенденции, които се съюзяват против хартиените и металните пари както никога досега: недоверие в националните валути, нови инструменти за разплащане, безпокойство от правителствения дълг, триумфът на мобилните телефони, появата и възходът на алтернативни и виртуални пари, загриженост за околната среда и вълна от доказателства, че материалните пари са вредни за милиардите хора, които имат толкова малко от тях.

Тази книга е за залеза на парите във формата, под която те най-често се възприемат, и представлява търсене на места, хора и идеи, които дават поглед върху това, което следва. Личностите, с които ще се срещнете на тези страници, ще ви запознаят с широк спектър от мнения за парите в брой, кешовите машинации и ролята им в нашия живот. Те са оракули според някои и ексцентрици според други. Но всички те са визионери заради това, че размишляват и понякога си представят по различен начин нещо толкова фундаментално и толкова неоспоримо. Те може би могат да ви убедят, че монетарната революция е в ход.

Трета глава Фалшификаторите

*Извадих парите си и ги разгънах, хвърлих им един поглед и почти припаднах. Пет милиона долара!
Това ми завъртя главата.*

Марк Твен, „Банкнота от 1 000 000 лири“

Една тайванка на име Меи Линг Чен на посещение в Калифорния през лятото на 2008 г. с нетърпение очаквала да получи колет със сушени морски дарове, който си била пратила от Тайпе. В този юлски следобед митничарите от пощенската служба на международното летище на Сан Франциско ударили нещо като джакпот. В колета на Чен вместо морски дарове имало фалшиви USD100 банкноти на стойност от \$380 000.

Откритието било запазено в тайна, така че Американската секретна служба, федералната агенция, натоварена с осуетяването на валутни фалшификации, да може да скрие проследяващо устройство вътре в колета. След като била хваната да харчи от фалшивите банкноти, Чен се признала за виновна за внасяне в страната и опит за употреба на фалшиви долари. Тя беше осъдена на почти три години федерален затвор и ѝ бяха конфискувани стоките, „закупени“ от три вериги магазини за луксозни дрехи, чанти и обувки.

Звучи нагло, но в анализите на разследванията на фалшификации Чен е дребна риба в сравнение примерно с фалшивите банкноти на стойност \$7 милиона, които в началото на този век един човек от Лос Анджелис отпечата на принтер, или милионите фалшиви \$100 банкноти, отпечатани от Арт Уилямс през 90-те години на миналия век, или фалшивите банкноти на стойност \$16,5 милиона, отпечатани от германския графичен художник Ханс-Юрген Куул между 2003 г. и 2005 г. Чен със сигурност не е била толкова дръзка, колкото фалшификаторите, които подправяли монети на Короната тогава, когато това престъпление било наказвано със смърт. Един от тези фалшификатори бил Уилям Челънър, предприемчив шарлатанин и продавач на сексиграчки в Англия от XVII век. След като бил заловен и осъден от сър Айзък Нютон, който оглавявал по това време Кралския монетен двор, той бил обесен, удавен и разчленен.

Въпреки това историята на колета на Чен е злокобна заради връзката ѝ със заплахи в стил „края на света“: ядрени оръжия и тероризъм. Проследяването на фалшивите банкноти, които тя се опитала да внесе тайно в Съединените щати, са част от разрастваща се операция, провеждана в продължение на двайсет години, която отвела американските власти до 130 страни и свършила с повече от 200 ареста. Тези фалшиви \$100 банкноти са част от фалшификати, наречени „супербанкноти“, фалшиви \$100 и \$50 с такова високо качество, че са практически неотличими от истинските. Обикновено те се разпознават само когато се окажат в банка на Федералния резерв, която е екипирана с най-модерни уреди за разпознаване.

Един служител на Финансовото министерство докладвал, че когато разгледал гърба на една такава супербанкнота с лупа, забелязал, че стрелките на часовника на кулата на Independence Hall¹ били по-ясни от тези върху истинските банкноти. Един полицаи го каза с още по-силни думи: „Супербанкнотите са си американски долари, но не са направени от правителството.“ Разследващи от Секретната служба, Държавния департамент (Външното министерство) и други федерални агенции вярват, че супербанкнотите идват от Северна Корея.² Преди едно десетилетие малък екип от

---

¹ *Independence Hall* – историческа сграда във Филаделфия, в която са били подписани Декларацията за Независимост и Конституцията. – Бел. прев.

² Според друга теория супербанкнотите се правят и използват от ЦРУ. Има несъответствия в хипотезата за Северна Корея, една от които е, че ако целта е да се саботира американската икономика, пазарът би трябвало да се наводни с \$10 и \$20 банкноти, които хората действително използват, а не с \$100, които или се събират, или се пращат извън страната. Но засега тази теория има малко привърженици.

Държавния департамент трябвало да реши загадката как един параноичен, банкрутирал диктаторски режим с огромен търговски дефицит може изобщо да функционира, а още повече да финансира ядрените си амбиции и да купува луксозни вещи за любимия си Вожд. Паричните помощи за храна, дори и да са отклонявани, а те със сигурност са, не са достатъчни, за да обяснят защо санкциите и неработещата местна валута не отслабват феодалното царство на Ким Йонг II в степента, предсказана от анализаторите.

Не минало много време, преди да открият отговора: наркотици и фалшификация в индустриален мащаб. Хероин, фалшиви цигари, фалшива виагра, метамфетамини – кажи-речи всичко, което може да се продаде на черния пазар, се прави там. Това начинание генерира за режима между \$500 милиона и \$1 милиард годишно.

Фалшифицираните банкноти от 100 долара имат уникална роля в контрабандната търговия. Първо, те смазват трескавия антиамериканизъм на режима, а и служат на целта да се подкопае глобалната мощ на Съединените щати чрез посяване на съмнение в нашата валута. Фалшификацията на държавно ниво е нещо като оскверняване на бавни обороти, извършвано срещу врага, и практикувано много пъти преди това. По време на войната за независимост британците печатали „Continentials“, за да подкопаят крехката колониална валута. Американската валута най-накрая свършила с хиперинфлационна смърт – повече заради прекомерното печатане на банкноти от зараждащите се Съединени щати, отколкото заради британските хитрини, но фалшификатите не са били от помощ. Наполеон фалшифицирал руски банкноти по време на Наполеоновите войни, а през Втората световна война нацистите накарали няколко художници и печатари, затворени в блок 19 на концентрационния лагер Захсенхаузен, да правят фалшиви американски долари и британски лири стерлинги. (Тази история е в основата на филма „Фалшификаторите“ от 2007 г., който спечели „Оскар“ за най-добър чуждестранен филм.) Докато нацистите работели върху своя банкнотен блиц, Съединените щати приложили друга хитроумна употреба на фалшиви банкноти. Американските летци хвърлили над Япония огромен брой листовки, от едната страна на които била изкопирана рисунка на банкнотата от 5000 йени, а на другата имало послание на японски, което подтиквало хората да купуват стоки, като храна и дрехи, и да избягват банките и боновете. Целта била да се удари японската военна машина в джоба. На една от листовките пишело: „Не можете да спрете плача на детето си със спестовни бонове“, на друга пишело: „Военната клика прахосва вашите данъци.“ Тези послания били по-малко убедителни от онези, които японците получавали: *Вашият божествен император иска да превземе света или да умрете, опитвайки се да го направите.* И все пак това бил остроумен и относително безвреден опит да се спечелят сърцата и умовете на хората.

По време на войната във Виетнам Съединените щати произвели убедително подправени северновиетнамски банкноти (донги) с прикачено предупреждение, което днес има ироничен привкус: „Комунистическата партия харчи парите ви за една безнадеждна война. Ако войната продължи, няма да има нищо, което да можете да си купите. Войната унищожава страната ви. Всичките ви спестявания ще се обезценят.“

Фактът, че воюващите страни се опитват да използват крехката стойност на книжните пари, е напомняне, че без автентични пари и доверие в тях страните се разпадат. Може повечето пари в днешно време да са дигитални, но едва ли има някой, който да иска да проведе експеримент по унищожаване на интегритета на долара чрез наводняване с фалшиви пари, за да провери солидността на долара. Наистина ли искаме да елиминираме

един от последните осезаеми символи, който ни свързва като нация, търгуваща мирно с божията благословия?

Икономическата война може би е част от фалшификаторските напъни на Северна Корея, но по-простото и по-вероятното обяснение е, че страната има нужда от пари. Тя не може да купи много със своята почти обезценена национална валута, вона.

Един скорошен опит да набере капитал показва колко е отчаяно фискалното положение на страната. Освен това разкри и злото, което любимият Вожд е готов да нанесе на народа си: през 2009 г. режимът девалвира националната валута със 100%. Хиляда вона днес имат покупателната сила на десет от тях. Правителството установи много строго ограничение на количеството стари пари, които можеха да се обменят за нови, което означаваше, че каквито и нищожни спестявания да са имали хората, те са били унищожени за един ден.

Тази катастрофална политика разсипва търговията, както биха могли да засвидетелстват и римските императори, които са обезценявали своите пари. Стоките изчезват от пазара, защото никой не иска да продава, ако му се плаща с обезценени пари или ако не вярва, че парите имат стойност, което е фактически същото.

С това всичко пропада: купувания, разплащания, акумулиране на богатство и най-вече надеждата, че може да се изгради едно по-добро бъдеще. Промяната в стойността се нарича *ревалвация*, но може да се нарече и клептокрация. За сравнение, набирането на средства чрез фалшифициране на валутата на някоя по-стабилна икономика изглежда направо като хуманен акт.

Супербанкнотите са суперфалшификати не благодарение на някакво необикновено технологично умение на севернокорейците. То е въпрос на оборудване. Севернокорейците явно притежават същия тип печатарска преса, която използва и Бюрото по гравирание и печат, а банкнотите се отпечатват на подобна високотехнологична хартия. Водещата хипотеза е, че печатарската преса (а може би преси) е стигнала до Северна Корея през 1989 г., непосредствено преди падането на Берлинската стена, когато в Източна Германия е била използвана за направа на фалшиви паспорти и други секретни документи. Същата година касиерка в Централната банка на Филипините забелязала, че има нещо нередно в хартията на \$100 банкнота, която попаднала в ръцете ѝ. Тя докладвала на началниците си и скоро Американската Секретна служба отворила досие с название „супербанкноти“.

В продължение на почти 70 години дизайнът на банкнотите на Федералния резерв практически не е бил променян. Може би по инерция на бюрокрацията, но днес това постоянство е почти свещено и внимателно пазено. То е символ на икономическа мощ и стабилност. Навярно връзката между непроменящия се дизайн на банкнотите и икономическата стабилност не е вземан толкова насериозно от тези, които използват банкнотите, колкото си мислят правителствените чиновници, но тази тенденция приключи в 1996 г. Проблемът със супербанкнотите наложи да се смени дизайнът на долара. Тази промяна и следващата, която стана десетилетие по-късно, включи нови защитни черти, например микроскопичен печат. Банкнотите от по-новата серия имат също така вертикални защитни ленти, които се виждат, ако банкнотата се постави срещу светлина. Под ултравиолетова светлина лентата свети в розово за \$100 банкноти и в други цветове за останалите.

Освен това се използва променящо се мастило. Двайсетте-, петдесетте- и стодоларовите банкноти от серията от 1996 г. са с мастило, което се променя от зелено до черно в зависимост от ъгъла, под който се държи банкнотата. Тази технология има своите корени в американската програма „космическа совалка“, – използва се специален материал, който

е бил положен върху прозоречните стъкла на совалката, за да блокира космическите лъчи. Съединените щати купуват мастилото от Швейцария – толкова за „купувай американското“ – и е ексклузивният клиент за променящото се от зелено към черно мастило. Скоро след сключването на тази сделка обаче севернокорейците купиха правата над зелено-пурпурното мастило, което може да изглежда като зелено-черно за нетренираното око.

В рамките на две години след първата промяна в дизайна беше открит да циркулира нов модел супербанкноти. Установено е и наличието на супербанкноти, копиращи серията от 2003 г. По време на разследването един ФБР агент под прикритие получил голяма поръчка за супербанкноти при 70-процентна отстъпка.

(Фалшификаторите продават своите изделия за част от стойността на банкнотите, защото рискът се поема от купувача.) Първите агенти от Тайните служби, на които показал банкнотите, помислили, че са истински, и само подробен анализ, направен от експерти от Вашингтон, ги идентифицирал като фалшиви. Сега съществуват поне деветнайсет различни версии на супербанкноти.

През 2005 г. в две разследвания под прикритие, наречени „Кралски чар“ и „Димящият дракон“, бяха заловени около 4 милиона долара в супербанкноти от Северна Корея. През 2007 г. беше осъден един тайванец, хванат в пране на супербанкноти на стойност милиони долари в казината на Лас Вегас. Всичко това показва, че смяната на дизайна на сериите от 1996 г. и 2003 г. не е сложила край на тази напасть. Фалшивите банкноти в колета на Чен в Сан Франциско показаха още, че супербанкнотите не само не са изчезнали, но може би стават по-силни.